

טיפול אינטגרטיבי בילדים לקויי למידה

גוני לוין (2003)

טיפול אינטגרטיבי בילדים לקויי למידה מערב מרכיבים פסיכודינמיים, התפתחותיים, קוגניטיביים, התנהגותיים וחינוכיים.

מהגישה הפסיכודינמית המטפל מספק לילד חוויה רגשית מתקנת של קשרי אובייקט מספקים, מכילים ומכוונים לצורכי הילד. הוא לומד לראות את העולם באופן אמפטי דרך עיני הילד ומחזק בילד תהליכים רפלקטיביים, תובנות לעצמו ולרגשותיו. המטפל נעזר בהעברה והעברת-נגד כדי לזהות קונפליקטים מודחקים ומנגנוני הגנה המשמשים כגורם מגונן מפני משאלות אסורות ורגשות כואבים. באמצעות זיהוי תהליכים השלכתיים הוא מתמודד עם ערור מחדש של קונפליקטים לא פתורים, ומאפשר למטופל להגיע לפתרון יותר מסתגל בתוך הקשר החיובי והמגן.

מהגישה ההתפתחותית, המטפל מאמץ הסברים מתוך תאוריות התפתחותיות של האישיות ומאבחן את השלב ההתפתחותי בו הילד נמצא. הוא מאתר את השלב בו חלה סטיה מתהליך התפתחותי תקין בשל ארועי חיים קשים, טראומות או בחירה בפתרונות לא מסתגלים. הפירושים שהמטפל נותן נובעים מתובנה לצרכים התפתחותיים של הילד שלא באו על פתרונם וסיפוקם עד כדי שבר בתהליך ההתפתחות. המטפל מחפש תימות התפתחותיות חוזרות על עצמן, ופערים בין גיל כרונולוגי או שכלי וגיל התפתחותי רגשי, ומעודד התפתחות וצמיחה רגשית תקינה על ידי מילוי פונקציות הוריות משלימות, ותיווך של פתרונות התפתחותיים מסתגלים.

מהגישה ההתנהגותית-קוגניטיבית המטפל מחפש עמדות והנחות בסיסיות שגויות המשפיעות על פירוש מציאות לקוי ועל תגובות התנהגותיות לא תואמות. המטפל מאבחן נרטיבים לא קוהרנטיים, לא מותאמים לנרטיבים של הסביבה. הרגשות ומחשבות מוטעות ושליליות על העצמי, האחר, העולם והעתיד יכולות להתבטא בתפיסה סלקטיבית וסובייקטיבית, בהכללת יתר, הגזמה, או מיזעור של

אינפורמציה, חשיבה אגוצנטרית, חשיבה דיכוטומית, ציפיות מוטעות, מסקנות מוטעות, ייחוס כוונות מוטעות וכו'. בתהליך הטיפול המטפל מכוון את הילד לזהות את התפיסה הסובייקטיבית שלו ולהחליפה בראיה יותר אובייקטיבית של העולם סביבו. הוא מסייע למטופל לראות את העולם מזוויות נוספות, לתקן ולשסגר (reframing) עיוותים קוגניטיביים. שינוי התפיסה משפיע בתורו על שינוי ההרגשה וההתנהגות. שינוי ההתנהגות נתמך על ידי הצבת מטרות התנהגותיות, תוכניות חיזוקים ותרגול של ניטור, ויסות וחיזוק עצמי.

דוגמא: סטיה מהתפתחות אוריינטציה למטלה

תהליך הסטיה (derailment) מהתפתחות תקינה

מתוך השוואה לתהליך התפתחותי תקין ניתן להבין מהי סטיה מתהליך התפתחות. בתהליך הנורמטיבי הילד עובר ממשחק לביצוע מטלות לימודיות דרך מספר שלבים. ראשית התהליך במשחק שמטרתו הנאה. אחר כך מופיעים משחק ופעילות שמטרתם חקירה והתנסות. מאוחר יותר מתפתחים משחק ופעילות שמכוונים להגיע לתוצר מוגמר. בשלבים אלו הילד לומד להשתמש בחומרים שימוש חיובי ובונה, לתכנן ולהוציא לפועל כוונות תוך דחיית סיפוקים. בשלב הבא הוא נהנה מאתגר, ממאמץ ולמידה מתמשכים ומצטברים. אצל הילד לקוי הלמידה התהליך משתבש: הילד חווה תסכול ופער בין כוונה ותוצאה ובין יכולת והישגים בהתמודדות היומיומית.

ההורים והסביבה מציבים בפניו משימות למידה נוספות במטרה לתרגל ולפצות על אי-הסדירות. הם ממקדים תשומת לב בעיקר בתחומי החולשה שלו.

תחושת ה"אני בסדר" של הילד (all rightness) נפגמת. כל תוצר שהוא פחות ממושלם נתפס על ידו כמתסכל ומאכזב. הילד לומד לקשר חוסר הצלחה עם פגיעה בערך העצמי.

משימות למידה מוטענות באופן שלילי ומתקשרות עם תסכול, פגיעה נרקיסיסטית, הצפה ברגשות חרום, תחושת דחיה. הילד נרתע ומתנגד לעסוק בלמידה, להתמיד במאמץ.

הילד זוכה למשוב שלילי מהסביבה, למגע קולי לא נעים, להאשמות וכעס מצד הדמויות המשמעותיות.

הילד מחרף הימנעות ושוקע במשאלות גרסיביות והתייגלות או בפנטזיות גרנדיוזיות כדי להגן על עצמו מכאב והשפלה.

חוסר ההתנסות תורם בתורו להחמרה של אי-הסדירות.

היכולת לגייס אנרגיה ניטרלית להשלמת משימות ולראות במאמץ אתגר, משתבשת. כל אי הצלחה קטנה נחוות ככשלון עתידי.

תימות שעולות בחדר הטיפול

הילד מבטא בחדר הטיפול את הקושי שלו עם משימות למידה ועם מטלות בכלל, את התפיסה של המבוגר כתובעני ודורשני, את תפיסת המציאות כקשה מדי ומתסכלת ואת עצמו כלא מסוגל ולא כשיר. הוא יכול לתת למטפל את התפקיד התובעני או להיכנס בעצמו לתפקיד זה ולהכניס את המטפל למצב התסכול, חוסר האונים והפגיעות הנרקיסטיות.

בטיפול זה יבוא לידי ביטוי בדרכים שונות ומגוונות: בהעברה של מסרים "לא יכול", "לא יודע", "תעזור לי". דרך אחרת היא במשחקים של תלמיד-מורה, שבו המורה ממציא חוקים שמפלים את התלמיד לרעה, נותן לו משימות שהכשלון בהן בטוח. ילד אחר ישחק את המשאלה, המורה הטוב שרק מרגיע ומגן אומר לא לדאוג ונותן משימות קלות שבקלות. ביטוי יותר מורחק של אותה תימה יכול להתגלות במשחקים של חנות שמוכרת הכל בזיל הזול, או נורא ביוקר, או איש עסקים שמצליח בעסקים מבלי להתאמץ ולעבוד בכלל.

הילד יכול להעביר למטפל את ההשלכות של הסביבה עליו ולדבר על עצמו כעל "עצלן" ועוד. בווריאציה אחרת הוא יכול לשחק משחקים שדורשים מעט מאמץ, לנסות לזכות כל הזמן בנצחון ולא להיות מסוגל לשאת את הכאב שבכשלון או

(כמו ילד שמנסה לקלוע חיצים למטרה בעיניים עצומות).

התנגדות לכל התנסות ואתגר יכולה להתגלות גם דרך היצמדות למשחק חוזר על עצמו שבו הילד מצליח, וסירוב להכניס כל שינוי לחדר הטיפול על מנת לא להסתכן בכשלון.

תהליך הטיפול

1. קשר: המטפל יבנה את הקשר הטיפולי ואפשר למטופל להביא לטיפול את התכנים הללו, להשליך על המטפל את הכאבים והתסכולים ולמלא את המשאלות להצלחה.

2. ביטוי מלא: המטפל ישתהה על הרגשות שהמטופל מביא לטיפול, ימליל אותן עבורו (מנטליזציה) ויעודד ביטוי מלא שלהם בכל מיני אופנויות נוספות (משחק במיניאטורות, סיפורים סימטריים, בציור, תנועה ומוזיקה).

3. תובנות: המטפל יעזור למטופל להגיע לתובנות מהיכן נובעות הרגשות אלו. הוא יקשור ביטויים אלו למציאות החיים של המטופל ללקויות הלמידה ולאיורועי החיים בעבר ובהווה. הוא יפרש למטופל שהמטופל מעביר למטפל הרגשות שיש לו כלפי דמויות סמכותיות ומשמעותיות.

4. שינוי מנטלי ורגשי: המטפל יציע למטופל דרכים אחרות נוספות לראות את המציאות, להחליף ראייה סובייקטיבית באובייקטיבית. המטפל ימלא פונקציה מרגיעה ומווסתת ויעזור למטופל לטפח אופנויות תגובה מסתגלות. הוא ינסה לשלב בטיפול דיבור עצמי מרגיע, מווסת, יותר מציאותי: "מנסים, מנסים ובסוף מצליחים".

"אם מצליחים אז יופי, ואם לא, אז לא נורא. מנסים בחזרה".

"היינו רוצים להצליח תמיד ובקלות, אבל אי-אפשר ונצטרך ללמוד לחיות עם זה".

"אתה באמת מרגיש שאם נכשלת אתה לא שווה, אבל באמת אתה שווה אותו דבר".

המטפל יטרים ויעלה למודעות דיבור פנימי מיאש לפני שהילד מתחיל במשימה:

"אם לא תצליח סימן שאתה לא שווה? מה פתאום!"

"מי יותר שווה: מי שמנסה ונכשל או מי שלא מנסה ולא נכשל?"

5. שינוי התנהגותי: המטפל ילמד את המטופל להיות ממוקד על התהליך, האתגר, השינוי היחסי, ולא על התוצר הסופי המושלם. הוא יעזור למטופל לזהות מטרות התנהגותיות, להתמיד בנסיון להשיג אותן ולחזק את עצמו כשמצליח. המטפל יחזק, יעודד ויתפעל כשהמטופל מצליח בהתמודדות ורואה את עצמו באור חיובי. "אם אתה לא מנסה אתה מרגיש קטן ושמת, אם אתה מנסה אתה מרגיש גדול ומתמודד".

לסיכום¹

טיפול אינטגרטיבי הינו חלק ממודל התערבות רב-תחומי, שכולל גם הדרכה וטיפול בהורים, התאמה של המסגרת החינוכית, הוראה מתקנת, טיפולים תרופתיים ופרה-רפואיים במידת הצורך. הקשר בין גיוס המערכת המשפחתית והחינוכית כמשאב לבין הצלחת הטיפול והכללת הרווחים הטיפולים, לעולם מחוץ לחדר הטיפול הוא ישיר.

הטיפול הפרטני מאופיין בכך שהמטפל משמש עבור הילד דמות טרנספרנסיאלית אקטיבית שמוסתת רגשות כואבים ומעודדת תחושה של נורמליזציה. הטיפול מתחלק לחלקים אקספרסיביים שבהם המטפל אמפטי ופועל בהרמוניות למה שהמטופל מביא, ולחלקים מובנים יותר שבהם המטפל מתווך זוויות ראייה שונות ומכוון לשינוי רגשי, מנטלי והתנהגותי.

¹ ראה גם: גוני לוין, התקשרות כתימה התפתחותית בטיפול בילדים עם ליקויי למידה; גוני לוין, ויסות עצמי כתימה התפתחותית בטיפול בילדים עם ליקויי למידה; גוני לוין, אהבה עצמית בריאה כתימה התפתחותית בטיפול בילדים עם ליקויי למידה.